

Középkorral foglalkozó doktoranduszok konferenciája

Absztraktfüzet

2021. június 24–25.

Program

2021. június 24. csütörtök

9:00–9:15 Megnyitó

A konferenciát köszönti: Dreska Gábor (ELTE)

9:15 – 10:00 Plenáris előadás

Levezető elnök: Dreska Gábor (ELTE)

Draskóczy István (ELTE): Magyarországi nemesércbányászat a 15. század második felében

10:00 – 10:15 – Kávészünet

10:15 1. szekció

Elnök: Nagy Balázs (ELTE)

10:15 – 10:45 Borbás Benjámín (ELTE): A hadizsákmány felhasználása és hasznosulása a keresztes hadjáratok (1096–1291) időszakában

10:45 – 11:15 Rudolf Veronika (ELTE): Magyar–bajor kapcsolatok IV. Béla uralkodása alatt

11:15 – 11:45 Véber Zoltán (DE): Szendrő 1454-es ostroma

11:45 – 13:00 Ebédszünet

13.00. 2. szekció

Elnök: Vadas András (ELTE)

13:00 – 13:30 Dankó Balázs (SZTE): Európai középkori királyi temetkezőhelyek, temetkezési szokások

13:30 – 14:00 Szegfű Laura (Comenius Egyetem): A királyné régensi szerepe az Anjou-korban

14:00 – 14:30 Kovács Bianka Gina (ELTE): A tatai vár kapcsolatrendszere a késő középkorban

14:30 – 14:45 **Kávészünet**

14:45 **3. szekció**

Elnök: Molnár Péter (ELTE)

14:45 – 15:15 Virágh Ágnes (DE): A fama jelentősége az András hercegről tudósító 14. századi itáliai krónikákban

15:15 – 15:45 Finta Mária Anna (ELTE): „The tenthe fooll may hoppe upon the ryng” – John Lydgate Ordre of Fools című versének új olvasata

15:45 – 16:15 Szakács János (DE): Köznemesség a 14. század eleji Szabolcs megyében – Az Ibronyiak példája

16:15 – 16:30 **Kávészünet**

16:30 – 17:30 – **Könyvbemutatók**

16:30 – 16:40 Kádas István: A megye emberei – A szolgabírói hivatal és viselői Északkelet-Magyarországon (1329–1545). (Magyar Történelmi Emlékek – Értekezések) Bp. 2020.

Bemutatja: Szaszko Elek (Karinthy Frigyes Gimnázium)

16:40 – 16:50 Gál Judit: Dalmácia helye az Árpád-kori Magyar Királyságban. (Magyar Történelmi Emlékek – Értekezések) Bp. 2020.

Bemutatja: Körmendi Tamás (ELTE)

16:50 – 17:00 Mikó Gábor: A középkori Magyar Királyság törvényei és a Corpus Juris Hungarici. (Arpadiana) Bp. 2021. 06. 20.

Bemutatja: Tringli István (ELKH BTK TDI)

17:00 – 17:15 Tóth Krisztina: A váci káptalan középkori oklevelei (1227–1342). Emlékkötet S.E.R. Dr. Varga Lajos püspök 70. születésnapjára. (A Váci Egyházmegye Múltjából 17.) Vác 2020. és Tóth Krisztina: Esztergom megye történeti földrajza a késő középkorban. Bp. 2020.

Bemutatja: Thoroczkay Gábor (ELTE)

17:15 – 17:30 Püspökök, káptalanok, tizedek. Tanulmányok. Szerk. Thoroczkay Gábor. (Az Árpád- és Anjou-kor magyar egyházi archontológiájának kérdései 1.) Pécs 2020. és Szentirmai Sándor: A középkori magyar egyház. Válogatott kánonjogtörténeti tanulmányok. Ford. Báling Péter et al. Szerk. Thoroczkay Gábor. (Az Árpád- és Anjou-kor magyar egyházi archontológiájának kérdései 2.) Pécs 2021.

Bemutatja: Hunyadi Zsolt (SZTE)

2021. június 25. péntek

9:30 4. szekció

Elnök: Solymosi László (ELTE)

9:30 – 10:00 Varró Orsolya (ELTE): „Colligite me in medietatem terre”: veszedelmes viszonyok La Cadière-ben

10:00 – 10:30 Hunyadi Sándor (ELTE): Lodomér esztergomi érsek birtokszervező tevékenysége

10:30 – 11:00 Galambosi Péter (ELTE): A szepesi tizlándzsás szék kialakulása

11:00 – 11:30 Kondákor Szabolcs (PPKE): Változatok a Szentföldre. Pécsváradi Gábor Compendiosa descriptiója.

11:30 – 11:45 **Kávészünet**

11:45 5. szekció

Elnök: Weisz Boglárka (ELKH BTK TTI)

11:45 – 12:15 Kovács István (PTE): Információáramlás a késő középkori Dél-Alföldön (1343–1387)

12:15 – 12:45 Mihály Renáta (PTE): A középkori Miskolc városi privilégiumainak tükrében

12:45 – 13:15 Rác Balázs Viktor (ELTE): A cirkálás késő középkori előzményei

13:15 – 14:15 **Ebédészünet**

14:15 6. szekció

Elnök: Mordovin Maxim (ELTE)

14:15 – 14:45 Rakonczay Rita (ELTE): Fornax, locus foci, caminus...? – Egy 9. századi kolostoralaprajz tanulságai

14:45 – 15:15 Kovács Enikő (ELTE): Bécsi dénárok a pápai tizedjegyzékekben

15:15 – 15:45 Németh Fruzsina Alexandra (ELTE): Régészeti kutatások a „zöld mezők, messzi falvak és távoli hegyek vidékén”: Egy lelőhely élete az Oszmán Birodalom keleti vidékén

15:45 – 16:00 Kávészünet

16:00 – 16:40 Kutatócsoportok bemutatkozása

16:00 – 16:20 Integrating genetic, archaeological and historical perspectives on Eastern Central Europe, 400–900 AD (HistoGenes 856453: ERC Synergy Grant)

Bemutatója: Vida Tivadar (ELTE)

16:20 – 16:40 MTA – PTE – ELTE Középkori Magyar Egyházi Archontológia (1000–1387) Kutatócsoport

Bemutatója: Thoroczkay Gábor (ELTE)

16:40 – 16:45 Kávészünet

16:45 – 17:30 Plenáris előadás II.

Levezető elnök: Klaniczay Gábor (ELTE)

Nagy Piroska (Québec Egyetem): Krízishelyzetek és kollektív érzelmek, a historiográfiától a középkorig

17:30 – **Zárszó** – Novák Veronika

Helyszín: MS Teams

(<https://teams.microsoft.com/l/channel/19%3a24716ec62a974710ab5b30de1ea3c4c%40thread.tacv2/General?groupId=8f86586d-a9d7-4848-af1b-c33f242af017&tenantId=b366dbcd-4fc3-4451-82d2-e239564302c3>)

A konferencia szervezőbizottsága

Novák Veronika, Dreska Gábor, Körmendi Tamás

Doktorandusz szervezők

Rudolf Veronika, Varró Orsolya, Hunyadi Sándor

Absztraktok

1. szekció

Borbás Benjám (ELTE): A hadizsákmány felhasználása és hasznosulása a keresztes hadjáratok (1096–1291) időszakában

Témavezető: Nagy Balázs

A Szentföldre irányuló középkori keresztes hadjáratokat korunk populáris kultúrájában gyakran ábrázolják úgy, mint az európai kereszténység és a muszlim mai napig tartó küzdelmének szimbolikus jelentőséggel bíró szakaszát. Ennek köszönhetően az ezen vállalkozások iránt tanúsított történeti érdeklődés is újabb lendületet kapott az elmúlt években.

Az 1096–1291 közti időszakban zajló fordulatos események bővelkedtek intrikákban, csatákban, ostromokban, portyákban és más egyéb logisztikai kihívásokat jelentő vállalkozásokban is. A mindenkori kihívások újabb és újabb technikai újításokra ösztönözték a résztvevő feleket, gazdag témát szolgáltatva ezáltal a keresztes hadjáratok hadtörténeti kutatása számára. Ezen belül azonban a zsákmányolás jelenségére és magára a hadizsákmány kérdésre azonban mindeddig kevesebb figyelem jutott. Ez némiképp meglepő, hiszen a forrásokat olvasva egyértelműnek látszik, hogy milyen nagy szerep hárult a zsákmányra és a portyákra a katonák motiválásában, a sereg helyszíni finanszírozásában, s még gyakrabban az anyagi gondokkal küzdő hatalmasságok gyors pénzszerzési stratégiáiban. Ezen időszak keresztény, arab és bizánci szerzőktől származó bőséges forrásanyag ugyanakkor lehetővé teszi annak megválaszolását, hogy miképpen volt lehetséges fenntartani egy a hazai földektől távol harcoló középkori hadsereg lelkesedését, hogyan lehetett azt magából a háborúból (akárcsak részlegesen is) finanszírozni, és hogy mi lett a győztesek kezébe kerülő különféle ingó és ingatlan értéktárgyak, szent ereklyék, kincsek, hadi,- és tábori felszerelések, élőállatok és foglyok sorsa? Egyáltalán kiknek a kezébe kerültek ezek a zsákmányok? Új rendeltetést kaptak a győztesek tulajdonába kerülve korábbi funkciójukhoz képest?

Rudolf Veronika (ELTE): Magyar–bajor kapcsolatok IV. Béla uralkodása alatt¹

Témavezető: Körmendi Tamás

A Magyar Királyság és a Bajor Hercegség kapcsolatai a 11–12. században tapasztalható lanygulás után a 13. század elején újra szorosabbá váltak. Ez köszönhető volt egyrészt a birodalmi ügyekkel és az Osztrák Hercegséggel kapcsolatos érdekközösségnek, másrészt pedig a rokoni összeköttetéseknek. Utóbbiak közül kiemelkedik IV. Béla leányának, Erzsébetnek és II. Ottó bajor herceg fiának, Henriknek az 1244. évi eljegyzése, majd kicsivel későbbi házassága. Eme dinasztikus kapcsolat alapozta meg a magyar és a bajor fél együttműködését a Babenberg-dinasztia 1246. évi kihalását követő periódusban. Az Osztrák és a Stájer Hercegség elárvulása lehetőséget teremtett a szomszédos fejedelmeknek a hatalmi vákuum betöltésére. Ebben ugyan a cseh és a magyar fél járt élen, ám a Bajor Hercegség is számos kísérletet és erőfeszítést tett a hercegségek egy részének megszerzése érdekében. Előadásomban a korabeli elbeszélő forrásokra és az érintett felek fennmaradt okleveleire, valamint levelezéseire alapozva kísérlem meg bemutatni a magyar–bajor viszonyt IV. Béla uralkodása alatt. Ezen belül pedig a Babenberg-örökségért folytatott harc 1251 és 1254 közötti periódusára, valamint a döntő kroissenbrunni csatát követő eseményekre helyezem a hangsúlyt.

¹ Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválósági Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Véber Zoltán (DE): Szendrő 1454-es ostroma

Témavezető: Bárány Attila

II. Mehmed Konstantinápoly elfoglalását követően 1454-ben megtámadta Szerbiát, hadjáratának elsődleges célja Szendrő elfoglalása volt. Az ostrom végül nem járt sikerrel, amit Hunyadi később a saját érdemének tulajdonított, mert úgy vélte, hogy az ő nándorfehérvári jelenléte miatt vonult vissza a szultán. A korábbi szakirodalom nem szentelt elég figyelmet a város sikeres védelmének, amely részben a források csekély számával, részben pedig a két évvel későbbi, nagyobb jelentőségű nándorfehérvári ostrom „elhomályosító” hatásával magyarázható. Kutatásom során sikerült egy traui és egy velencei levelet az ostromhoz kötni, amelyek segítségével sokkal jobban megismerhetővé vált az esemény, és fény derült a védősereg várból való kitörésére. Az előadásomban az ostrom rekonstrukcióján túl arra keresem a választ, hogy valóban szerepe volt-e Hunyadi megjelenésének az ellenfél visszavonulásában, és kitérek a török hadjárat eredményeire is.

2. szekció

Danka Balázs (SZTE): Európai középkori királyi temetkezőhelyek, temetkezési szokások

Témavezető: Halmágyi Miklós és Galamb György

Az európai kontinens történetében számos középkori nekropoliszt ismerünk, mint amilyen Saint-Denis, vagy Westminster. Mindazonáltal érdemes a temetkezési szokásokat, és helyszíneket alaposabban szemügyre venni az előadás során. Például, hogy mikor megjelent egy új szerzetesrend, vajon rögtön megtörtént-e az oda való temetkezés, vagy nem. Vizsgálható az a kérdés is, hogy melyik nemzeteknél volt gyakoribb a székesegyházakba történő temetkezés. Érdemes megvizsgálni a temetkezési szokásokat, mint amilyen a német temetkezési mód, vagy pedig arra felhívni a közönség figyelmét, hogy miért is rossz az „effigy” kifejezés, s helyette mit érdemes használni, illetve, hogy például az oscensoriumok hatására (szentkultusz) kialakulhatott-e a képmással való ábrázolás a sírokon. Az előadás során főleg a magyar királyok temetkezési szokásairól kívánok szót ejteni, de azokhoz külföldi párhuzamokat is hozok, tehát felvázolom, hogy egy adott temetkezési szokás (pl. alterego), melyik dinasztia temetkezési menetében jelent meg. Fontos, hogy a sírkövektől a temetkezési kellékeken át a gyászmenetig számos aspektusát vizsgáljuk a témának, így gyakorlatilag a tisztelt publikumot a vizsgált korszak alapján a 14–16. századba invitálom meg egy Európát gyakorlatilag teljesen lefedő vizsgálatra.

Szegfű Laura (Comenius Egyetem): A királyné régensi szerepe az Anjou-korban

Témavezető: Múcska Vince

A középkori királynéknak nem gyakran adódott lehetőségük részt venni az ország kormányzásában. Megesett azonban, hogy a király különböző okokból kifolyólag nem tudta hatalmát személyesen gyakorolni, és a királyné régensi szerepet töltött be. A régensség két fő típusát különböztetjük meg: az első esetben a távol lévő király nevében történő kormányzásról van szó. A második esetben az uralkodó hatalma gyakorlását egy másik tényező, leggyakrabban kiskorúsága korlátozza.

Az Árpád-korral összevetve az Anjou-kori királynéink politikai életben való részvétele szemmel láthatóan nőtt. Csupán egy esetben rendelkezünk elegendő bizonyítékkal ahhoz, hogy Árpád-házi királyné régensi szerepéről beszéljünk, mégpedig IV. László édesanyja, Kun Erzsébet esetében. Előadásomban két Anjou királyunk, Károly Róbert és Nagy Lajos feleségeinek régensi szerepét tárgyalom. Piast Erzsébet esetében az uralkodó távollétében történő kormányzásról beszélhetünk úgy férje, Károly Róbert, mint fia, Nagy Lajos uralkodása alatt. Kotromatics Erzsébet pedig a második típusú régens szerepét töltötte be lánya, Mária királynő kiskorúsága idején.

Kovács Bianka Gina (ELTE): A tatai vár kapcsolatrendszere a késő középkorban

Témavezető: Feld István

A Luxemburgi Zsigmond által építtetett tatai vár az írott források tanúsága szerint fontos szerepet töltött be a 15. század folyamán és a 16. század elején. Zsigmond után a Rozgonyi család, majd Hunyadi Mátyás, később az őt követő Jagelló királyok kezében volt az épület. A források rávilágítanak, hogy az uralkodók nemcsak egy-egy vértesi vadászatuk során keresték fel a várat, hanem több alkalommal diplomáciai találkozók színhelyéül is szolgált, királyi mellékrezidenciának számított ebben az időszakban. A 15. század közepéről fennmaradt oklevelek alapján a vár birtokait képező települések nevét is ismerjük. A történeti adatok szerint a vár megépülése és jelenléte jelentős fejlesztő hatással volt a környékre. De mennyire vizsgálható az írott forrásokból kirajzolódó élénk kapcsolatrendszer régészeti szempontból? Mennyire azonosíthatók régészetileg a vár birtokai? Kimutatható-e bármilyen kapcsolat a vár és a hozzá tartozó települések között a régészeti emlékanyag segítségével? Megfigyelhető-e a vár leletanyagában a külpolitikai kapcsolatokra utaló bármilyen nyom? Előadásomban többek között ezen kérdésekre keresem a választ, felvázolva a régészeti forrásokból szerezhető információkat a témával kapcsolatban, és összevetve azokat a történeti kutatások eredményeivel.

3. szekció

Virágh Ágnes (DE): A fama jelentősége az András hercegről tudósító 14. századi itáliai krónikákban

Témavezető: Bárány Attila

Az előadás célja feltárni, hogy a fama milyen formában jelent meg az András hercegről megemlékező 14. századi itáliai kútfők (Giovanni Villani, Domenico da Gravina) krónikaiban. A kérdés tárgyalása érdekében kitérek a bona és a mala famát illetően a Nápolyi Királyságban elterjedt híresztelésekre is, amelyek középpontjában a nápolyi udvarban élő nők, I. Johanna nápolyi királynő, illetve az Anjou-család két további, nagy befolyással bíró nőtagja, Courtenay Katalin és Périgord Ágnes álltak. A famát a szerzők elsősorban abból a célból alkalmazták, hogy felhívják a figyelmet egy közismert vagy közismertnek beállított információra, amelynek tartalmát egy személy tettei képezték. Másodsorban a kifejezés szorosan összefügg a szóbeli hagyománnyal, ugyanis Giovanni és Domenico is több esetben támaszkodtak a másoktól hallott információkra (*audita*), ennek révén lehetőség nyílik megvizsgálni azt, hogy milyen híreket adtak tovább a Nápolyi Királyságban, s ezeket milyen módon használták fel a krónikások. A két krónika kiválasztott passzusai révén feltételezem, hogy a szerzők bizonyos manipulációs technikákhoz is folyamodtak olvasóik befolyásolása céljából.

Finta Mária Anna (ELTE): „The tenthe fooll may hoppe upon the ryng” – John Lydgate *Ordre of Fools* című versének új olvasata

Témavezető: Seláf Levente és Pikli Natália

John Lydgate a 14–15. század fordulóján élt és alkotott. Chaucer tanítványaként az egyik első olyan angol költő volt, aki a chaucer-i hagyományt elmélyítette a népnyelvű angol költészetben. Életműve mind poétikai, mind műfaj történeti szempontból igencsak jelentős.

Lydgate költészetében kiemelkedő szerepet kapnak a különféle alkalomra írt versek. Ezek a költemények általában megrendelésre készültek, és egy-egy élőképhez, illusztrációsorozathoz vagy akár lakomatálhoz olvasták fel, illetve adták elő őket kiegészítésként. Lydgate *Mesure is Tresour* című költeményét, amely a jeles történelmi alakokat sorakoztatja fel a különböző erények allegorikus megtestesítőivel együtt, az utóbbi évtizedben ezekhez sorolja a szakirodalom. Kevesebb szó esik az *Ordre of Fools* című versről, amely a bolondságokat és bűnöket listázza hasonló módon. A két szöveg mind műfajilag, mind tartalmát tekintve kiegészíti egymást, jól olvashatók és értelmezhetőek párversként.

Előadásom célja, hogy az angol középkori alkalmi versek hagyományába helyezzem az *Ordre of Fools* című költeményt. Ehhez a két vers poétikai jellemzőit és irodalomtörténeti kontextusát kívánom vizsgálni. Szót ejtek a bolondok rendjének irodalmi hagyományáról, a *festum stultorum* népi szokásairól és különféle művészi ábrázolásairól, valamint azokról a szövegben található bizonyítékokról, amelyek alátámasztják, hogy az *Ordre of Fools* című vers (a *Mesure is Tresour* című szöveghez hasonlóan) nem csupán szatíra vagy moralizáló költemény, ahogy eddigi értelmezései sugallják, hanem egy jóval komplexebb kontextusrendszerbe ágyazódik be.

Szakács János (DE): Köznemesség a 14. század eleji Szabolcs megyében – Az Ibronyiak példája

Témavezető: Bárány Attila

Előadásomban az Ibronyi család 14. századi történetét kívánom bemutatni. A kutatás mozgatórugóját a Szabolcs megyében élő kispapok Anjou-kori vizsgálata adta. Az Ibronyi család történetén kívül érdekessége a vizsgált időszaknak, hogy ekkor zajlott az átalakulás a királyi és a nemesinek nevezett megye között. Továbbá azért érdemes a Szabolcs megyében élő kispapokat vizsgálni, mert a vizsgált időszakban nincs tipikus oligarchia a megyében, kevés az igazi úri nemzetség, nincs vár, s így több, kisebb család viselhetett itt tisztséget. Feltárva az Ibronyi család viselt dolgait, egy klasszikus kispapi család története vázolódik fel. Az előadás során három generációt fogok bemutatni. A kutatás eredményeképpen pontosítani tudtuk az Ibronyiak családfáját, megvizsgáltuk milyen pozíciókat töltöttek be a megyei adminisztrációban, mennyire voltak aktívak annak mindennapi életében, s milyen akcióradiusban tevékenykedtek. Az új rendszerben viszonylag korán képviseltette magát az Ibronyi család is. Ibronyi Péter fia Demetert 1305-ben már szolgabíróként említik.

4. szekció

Varró Orsolya (ELTE): „Colligite me in medietatem terrę”: veszedelmes viszonyok La Cadière-ben

Témavezető: Molnár Péter

Az első ezredforduló előtt néhány évvel került sor a marseille-i Szent Viktor-apátság szerzetesei és La Cadière-i bérlőik, Teoderik és Noé konfliktusára, amelynek során az utóbbiak megölték az apátság egyik parasztját és összetörték a La Cadière-i Szent Damján-templom márvány szenteltvíztartóját. Az apátság megsegítésére I. Vilmos marseille-i algróf vállalkozott, de az eseményt rögzítő feljegyzés ezt további bajok forrásaként mutatja be. Az eset és a La Cadière-i birtokviszonyok gyakran szerepelnek a szakirodalomban Provence 10–11. századi társadalmi, gazdasági átalakulásának szemléltetésére, illetve a marseille-i algrófi család és a Szent Viktor-apátság kapcsolatának elemzése során, de az eredmények összegzése még várat magára. Az előadás célja elvégezni ezt a szintézist, elhelyezni La Cadière példáját az algrófok és az apátság 10–11. századi birtokpolitikájában és önnarratívájában, ezzel pedig hozzájárulni Provence politikai életének mélyebb megismeréséhez.

Hunyadi Sándor (ELTE): Lodomér esztergomi érsek birtokszervező tevékenysége

Témavezető: Thoroczkay Gábor

Az esztergomi érsekek igen aktívak voltak a birtokok gyarapításában a 13. század második felében, mintegy félszáz birtokszerzés köthető a korszak egyházfőieihez. Az esztergomi érsekség késő Árpád-kori birtokairól és birtokszerzéseiről alkotott képet elsősorban Kis Péter 20 éve megfogalmazott tanulmánya határozza meg. Előadásomban Lodomér érsek birtokszerzéseivel kapcsolatos ismereteinket veszem revízió alá, minden esetben kitérve a szükséges előzményekre, illetve arra, hogy Lodomér „gazdaságpolitikája” miben tér el és mennyiben folytatója a korábbi érsekek tevékenységének. Kutatásom az Árpád-kori forrásanyag teljességre törekvő és a településtörténeti és történeti földrajzi kutatások eredményeinek feldolgozásán alapul. Az általam folytatott adatgyűjtés lehetővé tette a Lodomér birtokcseréinek háttérében zajló folyamatok megértését, magyarázatot ad a birtokvásárlások elmaradására és igyekszik felvázolni, hogy az érsek milyen egyéb úton gyarapította az érsekség bevételeit.

Galambosi Péter (ELTE): A szepesi tízlándzsás szék kialakulása

Témavezető: Thoroczkay Gábor

A szepesi tízlándzsás nemesek helyzetét első ízben IV. Béla 1243. évi adománylevele szabályozta, melyben az uralkodó széleskörű, ugyanakkor katonai szolgálathoz kötött kiváltságokat biztosított részükre. A kondicionális nemesség e csoportja később területi autonómiával is rendelkezett, melyet évszázadokig őrzött, mígnem a szepesi tízlándzsás nemesek székét – újkori nevén a *Kisvármegyét* – 1802-ben megszüntették és betagolták Szepes vármegye szervezetébe. A tízlándzsás nemességről és annak középkori történetéről alkotott képet napjainkban is Fekete Nagy Antal közel 90 éve megfogalmazott koncepciója határozza meg, melyet a magyar és szlovák középkorkutatás csupán egyes elemeiben módosított. Előadásomban a Szepesség monográfiájának a tízlándzsás falvak településtörténetét és a tízlándzsás szék kialakulását érintő gondolatait veszem revízió alá. Kutatásom a Szepességre vonatkozó Árpád- és kora Anjou-kori forrásanyag teljességre törekvő feldolgozásán alapszik. A történeti földrajzi elemzés lehetővé tette az egyes falvak korai történetének, nem egy esetben keletkezési körülményeinek feltárását. A kapcsolódó kérdések tisztázásán túl történeti és nyelvészeti érvekkel szándékozom cáfolni Fekete Nagy azon, a szakirodalomban is rögződött tételét, mely szerint a tatárjárás előtt két szék is létezett volna, s részletes településtörténeti elemzéssel kívánok érvelni a tízlándzsások területi autonómiájának késő középkori intézményesülése mellett.

Kondákor Szabolcs (PPKE): Változatok a Szentföldre. Pécsváradi Gábor *Compendiosa descriptio*ja.

Témavezető: Szovák Kornél

Az egyetlen, még a középkor folyamán nyomtatásban is megjelent magyar szerzőségű Szentföld-leírás, a *Compendiosa descriptio*, mely *Jeruzsálemi utazás* címmel Holl Béla fordításában 1983 óta magyar nyelven is olvasható, rövid időn belül két bécsi kiadást is megért. Ám míg az 1521-es nyomtatvány (RMK III 189, illetve RMK III 5107) Pécsváradi Gábor obszerváns ferencest jelöli meg szerzőként, a dátum nélkül, de ugyanazon nyomdában megjelent kötet (RMK III 75) kolofonjában Farnádi Miklós ferences neve áll. A mű a két kiadás tisztázatlan viszonya miatt Toldy Ferenc és Széchy Károly értékelése nyomán az első magyar plágiumügyként vonult be az irodalomtörténetbe, noha igazi különlegességét az adja, hogy segítségével bepillantást nyerhetünk a ferences írók műhelyébe és a virtuális zarándoklatok gyakorlatába.

Az előadás a készülő kritikai kiadás tanulságait és a nemzetközi kutatás legújabb eredményeit hasznosítva mutatja be a mű forrásait és ad választ a két kiadás létrejöttének okaira.

Egyrészt filológiai érvekkel bizonyítja a szintén Pécsváradi írói-szerkesztői munkájának ítélendő évszám nélküli kiadás elsőbbségét, másrészt az ezen eszközölt változtatások alapján magyarázatát adja annak, mi sarkallta a ferences szerzetest mind az első, mind az átdolgozott második kiadás megjelentetésére.

5. szekció

Kovács István (PTE): Információáramlás a késő középkori Dél-Alföldön (1343–1387)

Témavezető: Fedeles Tamás

Jóllehet az információáramlás médiumaként számos forrástípus megnevezhető, a középkori Duna–Tisza–Maros köz esetében leginkább a hiteleshelyek által kiadott kútfők jelenthetnek támpontot. A hiteleshelyi tevékenységet folytató konventek, valamint a székes- és társaskáptalanok működése révén jelentős forrásanyag maradt fenn a középkori Magyar Királyság történetére és mindennapjaira nézve. Előadásomban a dél-alföldi régiót érintő okleveleken keresztül azt kívánom bemutatni, hogy az I. Károly (1308–1342) halála és Luxemburgi Zsigmond (1387–1437) trónra lépése közötti időszakban hogyan zajlott egy oklevéladó személy, intézmény, például a kancelláriai hivatal, valamint a térségben hiteleshelyként működő aradi és csanádi káptalanok közötti kapcsolatfelvétel. Kutatásaim során a két területileg illetékes káptalan mintegy 150 kiadványát tekintettem át. A diplomák vizsgálatával lehetőség nyílik számos oklevélkiadási szempont elemzésére. Meghatározható egyrészt a kiadványok tárgya, emellett vizsgálható a típusuk (nyílt, ünnepélyes, zárt), valamint fennmaradási formájuk (eredeti, átirat, említés). A kiadványok áttekintésén keresztül megbecsülhető az uralkodói parancs kibocsátása, a jogcselekmény megtörténte és az említett káptalanok válasza között eltelt időintervallum, ennek segítségével pedig egységes képet formálhatunk arról, hogy a gyakran egymástól több száz kilométerre található kancellária és káptalanok között milyen körülmények mentén zajlott az információ áramlása. Emellett fontos, hogy behatóbban megismerhetjük az aradi és csanádi káptalanok hiteleshelyi személyzetét, ami a dél-alföldi térség társadalomtörténeti kutatásait egészítheti ki újabb információkkal

Mihály Renáta (PTE): A középkori Miskolc városi privilégiumainak tükrében

Témavezető: Kupa László és Tóth Péter

Miskolc történelmének kutatása során azt az összefüggést véltem felfedezni, hogy a város mai, regionális szerepkörét nagymértékben megalapozta a korabeli város által megszerzett számos kiváltság.

A mezővárosok – ellentétben a szabad királyi városokkal – nem egyszerre tettek szert városi jogokra, hanem részletekben, így apránként érték el a valódi város jogi állapotát. A középkori mezővárosok privilégiumainak birtoklását egyetlen cél vezérelte, hogy a település polgárai minél nagyobb szuverenitással rendelkezzenek városuk felett.

A fennmaradt források szerint a többi mezővárosokhoz hasonlóan, Miskolc is törekedett minél több kiváltság elnyerésére és megtartására, amelyeket gazdasági jellegű, igazgatási és igazságszolgáltatási típusú, valamint egyházi kiváltságok szerint csoportosíthatunk. A település a megszerzett kiváltságok által magasabb szintű önkormányzatot tudott biztosítani a lakosság számára. Miskolcnak így sikerült jelentős autonómiát elérnie és bár a földesurak sok mindenbe beleszólhattak, a város lakói polgároknak tekintették magukat, akik tudtak is élni megszerzett szabadságjogaikkal.

RÁCZ BALÁZS VIKTOR (ELTE): A cirkálás késő középkori előzményei²

Témavezető: Oborni Teréz

A középkorban a bűnelkövetők felkutatásának és megbüntetésének egyik legfontosabb fóruma a nádori közgyűlés (*congregatio generalis*) volt, amelyet a nádor (vagy nevében az ítélőmestere) általában több megye számára egyszerre tartott, és amelyen a gonosztevőket (*malefactores*) proscibálták, azaz levelesítették, s elméletben bárki által szabadon megölhetővé váltak. Az 1486:1. tc. kimondta a nádori közgyűlések megszüntetését, és ezután az egyes vármegyék végezheték ezt a tevékenységet uralkodói engedély alapján. Tringli István szerint ugyanakkor az 1512. évi zalai közgyűlés és levelesítési jegyzék bizonyítja, hogy a közgyűlések az említett törvénycikk után sem szűntek meg teljesen, mivel azonban a vármegyei törvényszék (*sedria*) és a pallosjogú úriszékek, illetve az egyes városoknak juttatott kiváltságok együttesen elégségesek voltak a latrok kordában tartására, a közgyűlések és a levelesítések szokása elenyészett. A kora újkori jogfejlődés perspektívájából tekintve az eseményeket ugyanakkor az 1486:1. tc.-et követő időszak nem annyira ezek eltűnésének, hanem inkább átformálódásának korszaka volt, amely folyamat során a 16. század közepére kikristályosodott a cirkálás (*inquisitio malefactorum*) gyakorlata. Előadásomban ennek a folyamatnak az egyes lépéseit kívánom bemutatni, elsősorban a törvények, illetve az okleveles források alapján.

² „AZ INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM ÚNKP-20-3 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.”

6. szekció

Rakoncay Rita (ELTE): *Fornax, locus foci, caminus...?* – Egy 9. századi kolostoralaprajz tanulságai

Témavezető: Mordovin Maxim

A középkorászok számára talán nem kell bemutatni a világ legkorábbi, ismert kolostorábrázolását, amely a 9. századból maradt ránk. A Sankt Galleni kolostoralaprajz néven elhíresült ábrázolás már a 17. században felkeltette a kutatók figyelmét, s azóta is számtalan könyv és tanulmány foglalkozik az értelmezés lehetőségeivel. Szerencsére a modern technikának köszönhetően mára már bárki számára hozzáférhető, így a kutató nem csupán az elmúlt 400 év irodalmára támaszkodhat az alaprajz értelmezésében, hanem saját tapasztalattal és megfigyelésekkel is élhet a koraközépkori kolostorépítészet egyes szegmenseiben.

Az alaprajzon megjelenő épülettípusok, elrendezés és térhasználat a kolostorépítészet legalapvetőbb kérdésfelvetéseiben nyújtanak segítséget. Ugyanakkor az apróbb részletek, mint a vízhasználat vagy a fűtés, a középkori lakáskultúra általánosabb kérdéseihez is adalékot nyújthat. Hogyan fűtöttek a középkorban? Milyen lehetőségek és módszerek álltak rendelkezésre egy kolostorban?

Ezek a kérdések egy kályhacsempékkel foglalkozó régész számára különösen izgalmasak, hiszen az egyik első dolog, amit megtanulunk, hogy a 9. században megjelenő kályhák ezen az ábrázoláson tűnnek fel először. Ha azonban az ember közelebbről vizsgálja meg az alaprajzot, csupán újabb kérdésekbe botlik: *fornax, caminus, locus foci...?* Mit értettek ezek alatt a kifejezések alatt a 9. században és mi az, amelyre régészeti bizonyítékokat is ismerünk? Az alaprajz nem csupán egy különleges lenyomata a koraközépkori kolostori életnek, hanem pótolhatatlan forrása a középkori tüzelőberendezések vizsgálatának is.

Kovács Enikő (ELTE): Bécsi dénárok a pápai tizedjegyzékekben

Témavezető: Draskóczy István

A 13–14. század folyamán több ízben is érkeztek a Magyar Királyágba tizedszedők, akik a Szentszék járandóságait gyűjtötték be. Szerencsénkre több számadás is fennmaradt tőlük az 1280-as és az 1370-es évek közötti időszakból. A Vatikáni Levéltárban őrzött jegyzékek olvasatát Ipolyi Arnold és Fejérpataki László közzé tették 1887-ben (*Monumenta Vaticana I/1*), így azóta is gazdag forrásanyaggal szolgál a történeti földrajz és a gazdaságtörténet kutatói számára. Eddig több erre épülő alapos munka látott már napvilágot és még mindig rejteget új információkat. Egyebek mellett a korszakban használt fizetőeszközök terén. Doktori kutatásom részeként a bécsi dénárokból történt kifizetéseket veszem górcső alá. Az osztrák veretek forgalmáról árulkodó éremleletek és okleveles források egy jól körülhatárolható horizontot rajzolnak ki. Ennek fényében érdemes vizsgálni a tizedjegyzékek által szolgáltatott adatokat is: hol fedik le egymást, hol térnek el, és miért. Továbbá a számadásokban a különféle fizetőeszközöket igyekeztek egy közös értékviszonyba foglalni (aranyforintba és ezüst garasba átszámítva), ami kényelmes lehetőséget nyújt a bécsi dénárok vásárlóerejének vizsgálatára.

Németh Fruzsina Alexandra (ELTE): Régészeti kutatások a "*zöld mezők, messzi falvak és távoli hegyek vidékén*": Egy lelőhely élete az Oszmán Birodalom keleti vidékén

Témavezető: Kalla Gábor

Az oszmán hódoltság időszaka jól ismert a magyar történelem iránt érdeklődők számára, azonban az Oszmán Birodalom távoli, keleti határvidékének története sokkal kevésbé ismert a hazai közönség előtt. Ezen a titokzatos tájon, nomád törzsek és harcos emirátusok vidékén, ahol a törökök egyik legnagyobb ellenfelükkel, a Szafavida Perzsiával néztek farkasszemet, a Zagrosz vonulatainak árnyékában megbújva fekszik Grd-i Tle több ezer éves településdombja.

A hegláncokkal körülölelt síkságot uraló, patakokkal és termékeny földekkel körülvett lelőhely az ókori idők óta, több száz évig állt elhagyatottan. A középkor folyamán a környező – talán nomád – népesség temetőként használta, azonban korábbi jelentőségét csak a kora újkor kezdetén, a kurdisztáni területek török meghódítása után szerezte vissza, mint a vidéket felügyelő erődítés. A háborús évszázadok és a politikai instabilitás évei után a lelőhely életét a 20. század elején mint falusias település fejezte be, melynek emléke a mai napig él a helyi vének emlékezetében.

A környező régió történelme sok szempontból a múlt homályába vész, de az elmúlt években az ELTE régészeti missziójának keretein belül végzett régészeti és topográfiai jellegű kutatások talán választ adhatnak arra, kik és mikor használhatták a települést, milyen sokrétű funkciót töltött be, miben rejlett jelentősége, és ez hogyan járult hozzá saját és környezetének fejlődéséhez. Emellett pedig közelebb vihet ahhoz, hogy megértsük a kurd kultúra és identitás eredetét.

